

„GABIJA“

Leonas GUDAITIS

XX a. pradžioje Krokuva nors iš pažiūros ir skurdus miestas¹, tačiau savo aukštosiomis mokyklomis, mokslų akademija, puikiu dramos teatru, gyva knygų leidyba, spauda, įvairiomis draugijomis garsėja kaip kultūros židiny. Todėl joje ima studijuoti vis daugiau lietuvių jaunimo. Ten kasmet atvažiuoja „Žiburėlio“ ar „Motinėls“ draugijų stipendininkų. Į dailės akademiją įstoja A. Varnas ir K. Ulianskas, vėliau prisijungia I. Šlapelis, A. Staneika, P. Rimša; konservatoriją lanko Z. Skirgaila, į universiteto medicinos fakultetą rengiasi S. Kymantaitė (Čiurlionienė).

1903 metais dar negausiam lietuvių studentų būreliui kyla mintis įsteigti Krokuvoje draugiją, kurios tikslas — žadinti tenykščių sulenkėjusių lietuvių tautinę sąmonę, įjungti juos į Lietuvos kultūrinį gyvenimą². Draugijos iniciatoriai buvo Jogailos universiteto laisvas klausytojas nuo 1901 metų Juozapas Albinas Herbačiauskas ir dailės akademijos studentas Adomas Varnas. Konsultuodamiesi su J. Bagdonu, kuris bandė įkurti pasaulinę „lietuvių išeivių draugystę“³, jie parengė draugijos programą (Credo) ir įstatus.

„Rūtos“ vardu pavadintos draugijos įstatai, parašyti lietuvių ir lenkų kalbomis, buvo patvirtinti 1904 m. vasario 27 d.⁴ Herbačiauskas pasirašė valdybos pirmininku, Varnas — sekretoriumi. „Rūtos“ tikslas įstatuose buvo suformuluotas taip: „1. Suvienijimas visų lietuvių ir etnografiškos Lietuvos mylėtojų kalbos, rašliavos ir tėvyniškos kultūros auklėjimui. 2. Bendras nuveiktinas triušas mokslo ir lietuviškos rašliavos ugdinimui, teipogi sujungtas su draugiškomis tautomis kultūriškas darbavimos“⁵. Buvo numatyta rengti susirinkimus, literatūros vakarus, skaityti referatus, komplektuoti lietuvišką spaudą.

¹ J. Bagdono 1904.XI.1 laiškas neišaiškintam asmeniui. — VVU BR, F 604, laišk. 160.

² A. Varno 1903.XII.23 laiškas J. Bagdonui. — VVU BR, D 1300, l. 13.

³ J. Bagdono 1904.XI.8 laiškas neišaišk. asmeniui. — VVU BR, F 604, laišk. 161.

⁴ Lietuviškoji enciklopedija, t. 8. K., 1940, p. 131.

⁵ A. Baublys (A. Varnas). Krakuva. — „Vilniaus žinios“, 1905, bal. 30 (geg. 13).

Miglotomis frazėmis J. A. Herbačiausko ir A. Varno parašytoje programoje⁶ svarbiausiu draugijos uždaviniu laikomas — pažinti „lietuvių dvasios“ istoriją, atsižvelgiant į visos žmonijos istoriją. „Rūtos“ įkūrėjai sakėsi trokštą „sujungti tai, ką perskyrė ir išblaškė <...> piktoji valia“, taigi prigydyti prie lietuvių tautos kamieno sudėtingame nacijų formavimosi procese atplyšusią ir sulenkėjusią visuomenės dalį. Tai buvo nerealus užmojis. 1903 metais lietuvių klerikaliniai veikėjai buvo kvietę nutautusią „jaunąją aristokratų kartą“ bendradarbiauti su lietuvių visuomene. Į Kaune pasirodžiusią agitacinę brošiūrą „Głos Litwinów“ ši karta atsakė tais pat metais Krokuvoje išleista brošiūra „Przenigdy!“⁷. Dabar „Rūtos“ steigėjai ryžosi išsižadėti „erzinančios ypatingais pakraipos“ ir pritaikyti prie lenkiškai kalbančios visuomenės.

Draugijos programoje pabrėžtas talkinimas „tai lietuviškos inteligentijos daliai, kuri neveda politikos ir skaisčių dvasios elementų nenaikina partyviškoj kovoje, bet stropiai darbuojasi kultūriškam Lietuvos pakėlimui, nagrinėdama jos slapčią praeitį...“ Deklaruojama pagarba liaudžiai (miniai). noras „išdainuoti nenuraudotas Lietuvos dainas, surinkti ir glamorėti tą brangų turtą, nuplėšti [nupiešti? — L. G.] tautos kančias...“, veikimas „ne vardan tautiškųjų egoizmų, bet vardan vienintelės Idėjos, bendros visoms tautoms“. Nepaisant skambių frazių apie tautinę toleranciją, kultūrinį visų tautų bendradarbiavimą, programa pateisino dar gajas Lenkijoje unijines tendencijas; nepaisant gražių žodžių apie liaudies meilę, ji buvo antidemokratiška savo panieka proletariatui ir socialistiniam judėjimui.

Ir lenkų, ir lietuvių visuomenei anachroniška „Rūtos“ programa pasirodė įtartina. Lenkų laikraščiai („Kraj“, „Prawda“) apie įsteigtąją draugiją santūriai pranešė, o lietuvių periodika ilgai ją boikotavo, nors programą buvo gavusios net septynios redakcijos⁸. Nežiūrint to, draugijos steigėjų ketinimai surasti bendrą šneką su vietiniais nutautusiais lietuviais („litvinais“) ir lenkų visuomene susilaukė Krokuvoje pasekėjų, „užsidedusių Mickevičiaus ideja — dvasiškai vienyti tiedvi tauti“⁹. Į draugiją, be keliolikos lietuvių studentų, įstojo pasiturinčių „litvinų“, keturi lenkų proiesoriai — J. Rozvadovskis, J. Losis, E. Jančevskis ir M. Zdziechovskis, kurių pirmieji trys mokėjo lietuviškai. Pastarieji turėjo užimponuoti „kaip lenkams dėl jų šovinistiškų pažiūrų, taip ir „litvinams“ dėl jų miego-

⁶ „Rūtos“ atsiliepimas. — „Varpas“, 1905, Nr. 1—2, p. 21—23.

⁷ Plačiau žr.: Vanda Zaborskaitė. Maironis. V., 1968, p. 269—277.

⁸ A. Varno 1904.VI.5 laiškas P. Višinskiui. — VVU BR, E 51, laišk. 3.

⁹ VVU BR, F 422, l. 4.

jimo“¹⁰. 1904 m. pradžioje draugijoje buvo 32 nariai¹¹, 1905 m. pradžioje — 34 nariai¹².

Nebloga „Rūtos“ materialinė padėtis leido galvoti apie konkrečius kultūrinius užmojus. Jau pirmojoje sueigoje buvo nutarta leisti Krokuvoj mėnesinį laikraštį lietuvių kalba¹³. Jį pažadėjo nuolat remti lenkų profesoriai, jeigu draugija ir laikraštis nenukryps į siauresnes vėžes ir stovės „augščiau partiviškųjų reikalų“. Šelpėjais sutiko būti šeši „litvinai“, kurie sakėsi netgi nekontroliuosią laikraščio, tik pageidavo, kad jis neliestų tikėjimo dalykų, būtų vien mokslinio turinio. Redaktoriaus darbas ir straipsniai turėjo būti apmokami¹⁴. Tačiau keli asmenys veikiai atsiėmė savo pažadus, ir projektas išleisti laikraštį atsidėjo neribotam laikui¹⁵.

Sužinoję apie spaudos draudimo panaikinimą, draugijos nariai užsimojo išleisti rinkinį apie Lietuvą lenkų kalba, kaip siūlė „Varpas“. Rinkinyje turėjo būti straipsnių iš istorijos, mitologijos, etnografijos, etnologijos, „tautiškosios poezijos“, dailės, ekonomikos, sociologijos ir kitų sričių. Jie turėjo „duoti paveikslą mūsų tautiškojo turto“. Buvo tik abejojama, ar tokiai knygai parengti užteks mokytų lietuvių¹⁶. Ir iš tikrųjų tai buvo nelengvai įvykdomas uždavinys. Ar tik ne šiai knygai Herbačiauskas galvojo rašyti paralelinę Donelaičio ir Baranausko kūrybos apžvalgą?¹⁷ Yrant sumanymui parengti kolektyvinį darbą, supažindinantį lenkų inteligentiją su lietuvių kultūra, 1905 metais Herbačiauskas išleido savo knygą „Odrodzenie Litwy wobec idei polskiej“, siekiančią panašių tikslų.

„Rūtos“ draugijos susirinkimai vykdavo dviem kalbom, bet vyravo lenkų kalba. Iš pradžių draugija laikėsi J. A. Herbačiausko principo tyrinėti „lietuvių tautos dvasią“ plačiausia prasme. Per pirmuosius metus buvo perskaityti ir aptarti šeši referatai. 1904.XI.5 Slavų klube Herbačiauskas išdėstė savo knygos „Odrodzenie Litwy...“ tezes¹⁸. Kituose susirinkimuose J. Rozvadovskis pasakojo apie lietuvių kalbą, Hrynevičius — apie lenkų santykius Lietuvoje¹⁹. 1905.IV.8 aštuntajame viešajame vakare, surengtame „Rūtos“ nariams ir svečiams, S. Kymantaitė perskaitė pranešimą apie Maironį. Šis įvykis nulėmė tolesnį jos gyvenimą. Draugų prika-

¹⁰ A. Varno 1904.III.12 laiškas P. Višinskiui. — VVU BR, E 51, laišk. 5.

¹¹ Ten pat.

¹² Kun. A. - s. Krokuvėje... — „Vilniaus žinios“, 1905, saus. 25 (vas. 7).

¹³ A. Varno 1904.III.12 laiškas P. Višinskiui. — VVU BR, E 51, laišk. 5.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ A. Baublys. Krakuva. — „Vilniaus žinios“, 1905, bal. 30 (geg. 13).

¹⁶ A. Varno 1904.VI.5 laiškas P. Višinskiui. — VVU BR, E 51, laišk. 3.

¹⁷ J. A. Herbačiausko 1904.XII.1 laiškas M. Zauniūtei. — VVU BR, E 284, laišk. 1.

¹⁸ VVU BR, F 422, l. 6.

¹⁹ A. Baublys. Krakuva. — „Vilniaus žinios“, 1905, bal. 30 (geg. 13).

binta tapti literate, Kymantaitė užsirašė „nepaprasta klausytoja“ į filosofijos fakultetą²⁰.

Antraisiais veikimo metais lietuvių vaidmuo „Rūtoje“ išaugo. Jie numatė išnagrinėti Donelaičio, Poškos, Daukanto, Valančiaus, Ivinskio, Basanavičiaus, Kudirkos kūrybą, surengti vakarą Baranausko atminimui²¹. Gimė mintis pagerbti Baranausko atminimą lietuvių rašytojų kūrybos rinkiniu. Šio leidinio sumanytojas ir redaktorius Herbačiauskas Baranauską laikė kovotoju už Lenkijos ir Lietuvos susivienijimo idėją „dainiaus Mickevičiaus“ dvasia²². Ir kitiems draugijos nariams, ypač dailininkams, imponavo Baranausko asmenybė bei kūryba. A. Varnas buvo nupiešęs didelio formato jo portretą sepija²³, K. Ulianskas — sukūręs natūralaus dydžio biustą²⁴, P. Rimša — nulipdęs jo biustą ir sukūręs Baranausko atvaizdo su Anykščių šilelio vaizdu bareljefą²⁵.

1906 m. gegužės pradžioje „Vilniaus žiniose“, o vėliau „Lietuvos ūkininke“ buvo išspausdintas pranešimas apie „Rutos“ draugijos ketinimą tais pačiais metais išleisti Krokuvoje „rinktinę knygą“ Antano Baranausko atminimui. Buvo pageidaujama kūrinių laisvai pasirinkta tema, neviršijančių 200 spausdintų eilučių²⁶. „Lietuvos ūkininko“ redakcijai atsiųstame laiške Herbačiauskas pažymėjo, kad būsimajai knygai jau padaryta keletas jaunų dailininkų (tapytojų ir skulptorių) darbų reprodukcijų²⁷. Neabejotinai tai buvo draugijos narių, Krokuvos dailės akademijos studentų, kūriniai. Į „Rutos“ draugijos pranešimą greitai atsiliepė Vaidilutė (O. Pleirytė-Puidienė). Pasidžiaugusi puikiu sumanymu, ji pastebėjo, kad knygos rengėjai paskyrė pernelyg mažai laiko kūriniams prisiųsti²⁸. Herbačiauskas pasiteisino „norėjęs sujudinti lietuvių dvasios nerangumą“ ir pratęsė terminą (nuo gegužės pabaigos iki birželio vidurio)²⁹. Jis taip pat išsiuntinėjo laiškus įvairiems Lietuvos rašytojams. A. Jakštą-Dambrauską prašė originalių eilėraščių ar straipsnių, neskelbtų Baranausko rankraščių. Jakš-

²⁰ S. Ciurlionienė-Kymantaitė. (Autobiografija). — Tarybų Lietuvos rašytojai. V., 1967, p. 87–88.

²¹ A. Baublys. Krakuva. — „Vilniaus žinios“, 1905, bal. 30 (geg. 13).

²² VVU BR, F 422, l. 4.

²³ A. Varno 1903.XI.4 laiškas P. Višinskiui. — VVU BR, D 834, laiš. 1.

²⁴ „Vilniaus žinios“, 1904, gr. 21 ('905, saus. 3).

²⁵ J. Rimantas. Petras Rimša pasakoja. V., 1964, p. 85, 90.

²⁶ Atsišaukimas. — „Vilniaus žinios“, 1906, bal. 22 (geg. 5). „Rutos“ pranešimas. — „Lietuvos ūkininkas“, 1906, Nr. 19, p. 246.

²⁷ VVU BR, F 630, laiš. 85.

²⁸ Vaidilutė. Prie „Rutos“ atsišaukimo. — „Vilniaus žinios“, 1906, bal. 26 (geg. 9).

²⁹ „Vilniaus žinios“, 1906, geg. 4(17).

tas pažadėjo du straipsnius³⁰, tačiau parašė tik vieną. Per Puidas Herbačiauskas pageidavo, kad kokių nors „skeveldrų“ atsiųstų J. Tumas. Šis parašė laišką S. Kymentaitei, pasiteiraudamas, kokie kūriniai tiktų. Negavęs iš jos atsakymo, pasiuntė Herbačiauskui per Puidas du alegorinius vėizdelius — „Vebronių buitį“ ir „Kaip Jonas su Petru kiaules ganė“³¹, kuriuos buvo atmetęs „Saltinis“ „už neaiškumą stiliaus“³².

Praslinko daugiau kaip pusmetis, o knyga nesirodė. 1907 m. kovo mėnesį Herbačiauskas informavo, kad leidinys „dėlei svarbių priežasčių“ negalėjo būti laiku atspausintas, ir pažadėjo apie tai parašyti atskirame straipsnyje, skirtame „Rūtos“ istorijai³³. Deja, straipsnio skaitytojai nesulaukė. Priežastis, dėl kurių užkliuvo knyga, Herbačiauskas paaiškino laiškuose Jakštui³⁴. Pasirodo, prasidėjo rimti nesutarimai pačioje draugijoje. Imta varžytis dėl leidiniui skirtų lėšų (apie 180 rb.), kurios galiausiai „taip prapuolė, kad jau nebus galima surasti“. Pristigus lėšų, teko atsisakyti dailės kūrinių reprodukcijų. Apie tai knygos redaktorius informavo skaitytojus³⁵.

„Rinktinė knyga“ pasirodė tiktai 1907 m. liepos mėnesį. Tada Krokuvon atvažiavęs buržuazinis politikas J. Gabrys (Paršaitis) „Rūtos“ draugijos jau neberado. Savo kelionės aprašyme jis pažymėjo: „... „Rūta“ <...> turėjo žūti dėlei vidurinių vaidų nieko įžymaus neatlikusi. Beje! ... jau mirdama, ačiū virš žmogiškoms pastangoms savo pirmininko I. Gerbačevskio pastatė sau paminklą, išleisdama atminčiai A. Baranausko pašvestą rinktinę knygą, vardu „Gabija“ (t. y. žibintuvas)“³⁶.

Draugiją likviduoti privertė įsiliepsnoję joje nacionalistiniai kivirčiai. „Krokuvoj jau nebegaliu gyventi, — skundėsi J. A. Herbačiauskas. — „Polonemanomanijos“ atmosferoje dvėstu — kaip žuvis be vandens³⁷. P. Rimša, prisiminėdamas savo gyvenimą Krokuvoje, rašė, kad „tautinis dvilypumas, kai kurių narių noras vaikytis unijos idėjų „Rūtai“, savo eilėse turėjusiai išsilavinusių ir kūrybingų narių, trukdė laisviau išsitiesti ir veikliau pasireikšti“³⁸.

³⁰ A. Jakšto-Dambrausko ir J. Herbačiausko laišakai. — „Naujoji romuva“, 1938, Nr. 9, p. 225—226.

³¹ 1906.IX.10 laiškas. — VVU BR, E 260, laiškas. 9.

³² J. Tumo 1906.IX.10 laiškas A. Dambrauskui. — VVU BR, E 118, laiškas. 64.

³³ „Vilniaus žinios“, 1907, kovo 10(23).

³⁴ A. Jakšto-Dambrausko ir J. Herbačiausko laišakai. — „Naujoji romuva“, 1938, Nr. 9, p. 226—227.

³⁵ „Vilniaus žinios“, 1907, liepos 26 (rugp. 8).

³⁶ Juozas Gabrys. Krakuva 31 (18) [18(31)] liepos 1907 metų. — „Vilniaus žinios“, 1907, liepos 25 (rugp. 7).

³⁷ A. Jakšto-Dambrausko ir J. Herbačiausko laišakai. — „Naujoji romuva“, 1938, Nr. 9, p. 227.

³⁸ J. Rimantas. Petras Rimša pasakoja. V., 1964, p. 89.

O. Pleirytė-Puidienė nurodė dar ir iškilusius ideologinius nesutarius: Herbačiauskas saugojo draugiją nuo „politinių priemaišų“. „Tą jo idėją pradėjo griauti atsitiktinai atsiradęs anuomet socialistas Jasaitis“. Prisidėjęs ir V. Mickevičius-Kapsukas³⁹.

Tačiau „Rūta“ išleido „Gabiją“ ir tuo pačiu nusipelnė sau vietą lietuvių literatūros istorijoje.

* * *

„Gabija“ — pirmasis XX a. pradžios lietuvių literatūros almanachas ir kartu viena pirmųjų lietuviškų knygų, pasirodžiusių Krokuvoje. Almanachas buvo išspausdintas Jogailos universiteto spaustuvėje; ji finansavo dalį spausdinimo išlaidų⁴⁰. Knygą išplatino lenkų literatūros klasikų ir gaidų leidimu pagarsėjusios Gebethnerio ir C^o leidyklos⁴¹ Krokuvos skyriaus knygynas. Pelnas — 500 rublių — buvo perduotas „Žiburėlio“ draugijai⁴². Nors almanachas išėjo be dailės kūrinių reprodukcijų, bet savo poligrafine išvaizda — dideliu formatu (26×17,5 cm), geru popieriumi, puikia spaudos kokybe — darė puošnaus leidinio įspūdį. Tik rašybos klaidos, atsiradusios ne vien dėl redaktoriaus kaltės, bet ir stingant spaustuvių lietuviškų raidžių⁴³, disonavo su nepriekaištinga išore.

Palyginti nedidelės apimties — 5,5 spaudos lankų — knygoje dominavo J. A. Herbačiausko kūriniai. Jie užėmė 42 puslapius — daugiau kaip pusę ploto. Kitų trylikos autorių kūryba — eilėraščiai, vaizdeliai, atsiminimai apie Baranauską — buvo sutalpinti į 35 puslapius.

Pats žodis „gabija“, užfiksuotas dar J. Lasickio veikale „De Diis Samagitarum“ (1580), mitologijoje reiškė senovės lietuvių ugnies dievaitę, tautosakoje buvo vartojamas šventosios namų ugnies reikšme, o gyvojoje kalboje — kaip lipintos vaško žvakės ar žibintuvo sinonimas⁴⁴. Visais atvejais jis susijęs su ugnimi, šviesa, apgaubtas iškilmingumo aureole. Almanachas ir dedikuotas Baranauskui kaip jaunosios Lietuvos rašytojų „Meilės Gabija“. Dedicacijoje tikimasi, kad tėvynė Lietuva pergalės tam-

³⁹ O. Puidienė. J. A. Herbačiauskas. — „Lietuvos aidas“, 1932, kovo 12.

⁴⁰ J. Keliuotis. Pasikalbėjimas su J. A. Herbačiausku. — „Naujoji romuva“, 1932, Nr. 12, p. 266.

⁴¹ Wielka encyklopedia powszechna, t. 4, Warszawa, 1964, str. 153.

⁴² „Žiburėlio“ valdyba. Atsišaukimas į Lietuvos visuomenę. — „Vilniaus žinios“, 1907, lapkr. 11 (24).

⁴³ Interview pas prof. J. A. Herbačiauską. — „Studentų balsas“, 1932, kovo 7. Todėl „Gabijos“ citatos straipsnyje priartintos prie dabartinės rašybos.

⁴⁴ Lietuvių kalbos žodynas, t. 3. V., 1956, p. 5—6.

sos vergiją, „slibino [carinės priespaudos — L. G.] prakeiktą nedorybę ir dvasiško apmirimo nerangumą“.

Sprendžiant iš gausių mitologinių „Gabijos“ įvaizdžių, atrodo, kad almanacho antraštė, kaip ir jie, atkeliavo iš rašytinių šaltinių. Almanachui, kuris anonsuose figūravo tik kaip „Rinktinė knyga“, vardą, galimas daiktas, padėjo parinkti žymus lietuvių mitologijos tyrinėtojas J. Basanavičius, leidinio pratarmės autorius. Su giminaičiu J. A. Herbačiausku⁴⁵ jis palaikė glaudžius ryšius, „Rūtos“ draugijai buvo atsiuntęs beveik visus savo raštus⁴⁶. Gabija minima jo „Lietuviškose pasakose“⁴⁷. Herbačiauskas buvo romantinės Basanavičiaus tautotytros mokyklos auklėtinis⁴⁸. Basanavičius lietuvių mitologiją nagrinėjo idealistiniu filologiniu aspektu ir rėmėsi žemaitiškų J. Lasickio dievų olimpu⁴⁹, kurį neigė A. Briukneris. Pagal Briuknerį, Gabija — ne pagoniška deivė, o rusų šventoji Agafja, lenkų — Agota, saugančios namus nuo ugnies⁵⁰. Herbačiauskas palaikė Basanavičių. Jis pyko ant Jakšto, mėginusio įrodinėti šį vardą esant nelietuvišką⁵¹.

Mitologinių vardų tyrinėjimu J. Basanavičius buvo sudominęs ir K. Būga. Jau išėjus Herbačiausko parengtam almanachui, Būga konsultavosi su Basanavičiumi dėl gabijos vardo⁵² ir žurnale „Lietuvių tauta“ įrodė lietuvišką žodžio kilmę⁵³. Tačiau tik almanacho dėka senas ir retas žodis — gabija — įgavo platų metaforinį skambesį ir ligi šiol tebėra gyvas.

„Gabiją“ sudarė dvi kūrinių grupės: 1) straipsniai ir eilėraščiai, skirti Baranausko atminimui; 2) įvairiopa jaunų lietuvių literatų kūryba.

J. Basanavičius almanacho prakalboje papasakojo apie savo drau-

⁴⁵ Herbačiausko motina Linkaitė buvo Basanavičiaus pusseserė. Žr. F. Kirša. J. A. Herbačiausko dienų žygiai. — „Lietuvos aidas“, 1932, kovo 12.

⁴⁶ A. Varno 1904.VI.5 laiškas P. Višinskiui. — VVU BR, E 51, laišks. 3.

⁴⁷ „Klausdavę: „Kuo vardu ugnelė?“ Vaikas atsakydavęs: „Šventoji Gabija!“ — J. Basanavičius. Lietuviškos pasakos. Medega lietuviškai mitologijai, d. I. Shenandoah, Pa, 1898, p. 129.

⁴⁸ „Jo darbo metodas buvo poetiškas. Jam rūpėjo tautos dvasios penas. Jis rinko tą peną griuvėsiuose, kapinynuose, vargdienių pastogėse, bajorų rūmuose...“ — rašė Herbačiauskas. Jis labai vertino Basanavičiaus knygą „Iš gyvenimo vėlių bei velnių“. (J. A. Herbačiauskas. Mirė Jonas Basanavičius. — „Pradai ir žygiai“, 1927, Nr. 1, p. 53). „Gabijoje“ vartojamos Basanavičiaus proteguotos mitologinių vardų formos: kryvis(ė) (žr. Iš gyvenimo vėlių bei velnių. Surinko Dr. J. Basanavičius. Chicago, 1903, p. XXVII, XLII), vaidelis(ė) (žr. K. Būga. Rinktiniai raštai. V., 1958, p. 166) ir kt.

⁴⁹ Juozas Jurginis. Jono Basanavičiaus kultūrinis palikimas. — J. Basanavičius. Rinktiniai raštai. V., 1970, p. XIII, XIV.

⁵⁰ Juozas Jurginis. Istorija ir poezija. V., 1969, p. 89.

⁵¹ A. Jakšto-Dambrausko ir J. Herbačiausko laišakai. — „Naujoji romuva“, 1938, Nr. 10, p. 249.

⁵² Žr. J. Basanavičiaus 1908.III.12 laišką K. Būgai. — J. Basanavičius. Rinktiniai raštai. V., 1970, p. 825.

⁵³ „Lietuvių tauta“, 1911, kn. 2, d. 1, p. 7.

gystę su Baranausku ir konfliktą su juo, išspausdinus „Aušroje“ be poeto žinios neskelbtą jo „Dainu dainelę“. Basanavičius pažymėjo, kad senatvėje Baranauskui „daug svarbesniu rodėsi su lenkais bičiuliavimas negu lietuvių ir žmonių gerovės gynimas“. Tokia charakteristika kirtosi su pagarbiam almanacho redaktorius ir kai kurių „Rūtos“ draugijos narių nuomone apie Baranauską — unijinių ryšių su feodoline Lenkija šalininką. Antra, „Gabijos“ prakalboje Basanavičius išryškino vidinę poeto ir kunigonesantarpę. Pacitavęs Baranausko žodžius: „Kunigystės pridermės — ir poezija... Kaip sutaikinti? Sunku!..“ — Basanavičius pabrėžė: „...didį, rods, dar ne visiškai išsivyniojusį, poetišką talentą užmušė, panaikino amatas — kunigystė“.

A. Jakštas-Dambrauskas straipsnyje „Kas įkvėpė A. Baronui „Anykščių šilelį“ parodė, kad poema buvo atsakomoji reakcija į nutautusio kunigo Gabšio pasityčiojimą iš lietuvių kalbos, kuria esą „negalima išreikšti jokių aukštesnių minčių“.

Daugumas almanache pasirodžiusių kūrinių nebuvo niekur skelbti. Prieš tai periodikoje buvo spausdinti A. Baranausko „Ko gi skauda man širdelę...“⁵⁴, J. Turčiniškio eilėraštis „Atminčiai vyskupo Baranausko“⁵⁵ ir K. Sakalausko-Vanagėlio „Lietuvių daina“⁵⁶. Baranausko kūrinys, subtiliai išreiškiantis nuo tėvynės atskirto žmogaus liūdesį „svetimoj šalelėj“, jau mėgintas versti ir į lenkų kalbą⁵⁷, buvo artimas kroviečių lietuvių nuotaikoms. Jakštas rekomendavo jį almanachui, nesuradęs neskelbtų poeto eilių. Sunkus deklaratyvinis Turčiniškio (Zubrickio) eilėraštis pritiko teminiu atžvilgiu — kaip tiesioginis pagarbos mirusiam dainiui pareiškimas. Nepalyginti gambiau sueiliuota, tegu ir naudojantis čekiškos dainos „Kde domov muj“ motyvais, Sakalausko „Lietuvių daina“ paprastais žodžiais išsakė meilę gimtojo krašto gamtai, kalbai, žmonėms.

Ozurgetų miesto (Kaukaze) veterinarijos gydytojas Jonas Ciegis, gana išprusęs žmogus, susirašinėjęs su A. Jakštu spaudos reikalais⁵⁸, almanache debiutavo eilėraščiu „Mūsiškiams“, kuriame ragino saugoti bočių įpustą žariją. Neišaiškintas autorius Antanas iš Toliejų, matyt, kilęs iš Molėtų krašto, eilėraštyje „Už žalios girelės, arti šilo seno...“ mėgino atskleisti gimtojo sodžiaus grožį. Šių abiejų kūrinių autoriams, menkai teįval-

⁵⁴ „Lietuwiszka Ceitunga“, 1882, Nr. 25; „Žemaičių ir Lietuvos Apžvalga“, 1892, Nr. 20.

⁵⁵ „Saltinis“, 1906, Nr. 15, p. 235.

⁵⁶ „Vilniaus žinios“, 1905, rugs. 11(24); „Saltinis“, 1907, Nr. 28, p. 439.

⁵⁷ M. B - k a (Biržiška). Baranauskas Antanas. — Lietuviškoji enciklopedija, t. 2. K., 1934, p. 1170.

⁵⁸ VVU BR, D 219, laiš. 4, 5.

džiusiems eiliuotą žodį, debiutas „Gabijoje“ buvo pirmasis ir paskutinis literatūrinis pasirodymas. O daugumas almanacho bendradarbių buvo perspektyvūs, daug žadantys literatai. Kai kurie jau čia ištarė originalų žodį.

Motiejaus Gustaičio „Vyskupui A. Baronui Raudos“ fragmentai, kaip ir J. Turčiniškio eilėraštis, buvo tiesiogiai su Baranausko atminimu susijęs kūrinys⁵⁹. Kaip matyti iš M. Gustaičio archyve išlikusių rankraščių⁶⁰, „Rauda“ buvo parašyta Baranausko mirties metinių proga ir dedikuota naujam Seinų vyskupijos valdytojui. Dedikacija pažymėta 1903 m. spalio 6 d. data. Gustaitis tuomet veikiausiai jau buvo baigęs Friburgo universitetą⁶¹, tačiau kaip poetas dar tebeieškojo savo balso. „Raudos“ išviršinė kompozicija — keliolika epinių-lyrinių variacijų mirties tema — priminė Baranausko „Graudžius verksmus“. Iš išlikusių keturių „Raudos“ variantų matyti, jog Gustaitis vis šlifavo frazę, tobulino kūrinio kompoziciją. „Gabijai“ buvo duotas trečiasis variantas. Silpniausieji (II, IV, V, VI, VII ir IX) kūrinio fragmentai, epiškai pasakojantys apie vyskupo Antano Baranausko vaidmenį Seinų dieceziijoje, apie miškus senovėje ir medžių sielvartą, mirus „Anykščių šilelio“ dainiui, apie nukritusią iš dangaus sietyno žvaigždę, kurią angelas ant sparno nugabeno dievop, tada šviesos neišvydo. Išspausdinti buvo tik penki fragmentai, kurie to meto mūsų poezijos fone labiausiai patraukė nauja simbolika bei metaforika, eiliavimo išradingumu. Visai subtilią harmoniją Gustaitis išgavo, sakysim, panaudodamas silabinę-toninę polimetriją — derindamas epiškus daktilinius posmus su lyriškais chorėjiniais: „Mirė! Tuo žvaigždės auksinės prisyrė/ Ir spindulčiaus užgavo tą „Mirė“... Suskambėjo/ Ledo lyra/ Ir paliejo/ Skardą tyrą, —/ Gedulingą./ Oi tu lyra/ Nelaiminga!“.

M. Gustaičio kūryba „Gabijos“ puslapiuose jį tvirtai įvedė į lietuvių literatūrą. L. Gira vėliau rašė: „Pirmoji naujausio, vadinamo nū pomaironinio, lietuvių poezijos laikotarpio Kregždė — M. Gustaitis, pirmasis pradėjęs ir temų, ir formos atžvilgiu ieškoti naujesnių, laisvesnių ir platesnių kelių ir galimybių poetinei lietuvių minčiai ir lietuviškajai eilėdarai...“⁶² E. Viskanta yra pastebėjęs, kad cituotieji „Raudos“ fragmen-

⁵⁹ Lenkiškuose šaltiniuose sutinkama versija, kad almanachą „Gabią“ J. A. Herbachiauskas išleido kartu su M. Gustaičiu (žr. J. Wichert-Kajruksztisowa. Antologia poezji litewskiej. Warszawa, 1939, str. XXVI; Stanisław Sierotwiński. Herbaczewski Józef Albin. — Polski Słownik Biograficzny, t. IX/3, zes. 42. Wrocław—Warszawa—Kraków, 1961, str. 432). Tokį faktą J. Kairiūkštytei-Vichert galėjo pateikti pats Herbachiauskas, nuo 1933 m. gyvenęs Varšuvoje. Matyt, Gustaitis parėmė almanachą finansiškai.

⁶⁰ VVU BR, D 1331.

⁶¹ M. Gustaičio biografija. — VVU BR, F 442, I. 9.

⁶² E. Radzikauskas. Žvaigždės ir saulės glorifikacija lietuvių poezijoje. — „Gaisai“, 1930, Nr. 2, p. 161.

tai „savo melodingumu <...>, aliteracijomis (švelnaus garso „l“ vyra-
vimu), atskirų žodžių ir ištisų eilučių atkartojimo muzikaline sugestija“
giminingi simbolistų melodistų poezijai⁶³. Aptardamas šį Gustaičio kūri-
nį, V. Mykolaitis-Putinas iškėlė poeto pastangas kurti simboliškai ir for-
mališkai įdomius posmus, „plaudančius nauja prasme, naujais išsireiški-
mais, sukonstruotus naujų kūrybinių metodų“⁶⁴.

„Gabijoje“ buvo įdėti ir du Jovaro (Jono Krikščiūno) eilėraščiai —
„Ko liūdi, berželi?“ ir „Kad būčiau poetu...“ Savamokslis valstietis, eilė-
raščių rinkinuko „Žibutė“ (1906) autorius, „Gabijai“ pateiktuose kūriniuo-
se blykstelėjo savo stichišku talentu. Verkiančio berželio širdgėloje poetas
alegoriškai išreiškė ir liaudies lūkesčius sulaukti šviesesnio rytojaus. ir
savo paties neviltį, kuri susišaukė su A. Vienažindžio rezignacija,— „Man
ilgu gyvėti ant sviesto...“ Eilėraštyje „Kad būčiau poetu...“ autobiogra-
finiai vargų ir neturto motyvai, apatija dėl beprasmių gyvenimo persipy-
nė su svajone poezijos žodžiu palengvinti varguolių dalį.

Jovaro eilėraščiams artimas jau tris knygutes (1906) išleidusio žurna-
listo Kazio Puidos (Žegotos) prozos vaizdelis „Spindulys“ — kovos dėl
Šviesos, Laisvės, Brolybės, Lygybės alegorija. Jame apstu impresionisti-
nių detalių, pro kurias prasimuša romantinis autoriaus patosas, aukšti-
nantis revoliuciniam žygiui pakilusias mases.

Impresijomis laikytini brolių Biržiškų kūrinių. Prieš tai spausdinę
socialdemokratinėje periodikoje publicistinius rašinius, „Gabijoje“ jie pir-
mąkart išbandė beletristinius sugebėjimus. Morituras (Vaclovas) impre-
sijoje „Tarp takų“ jaučiasi kaip numirėlis; nerasdamas gyvenimo tikslo,
jis vieni vieną stūkso ant aukštumos ir be galo liūdi. Migloto (Mykolo)
„Pasaka apie našlaitėlį“ taip pat persunkta liūdesiu ir ilgesiu.

Pesimistines almanacho autorių nuotaikas apsprendė netvirtos jų
ideologinės pozicijos neaiškioje revoliucinėje situacijoje.

* * *

Atskirą estetinę platformą „Gabijoje“ sudaro J. A. Herbačiausko ir
S. Kymantaitės kūriniai. Juose atsispindi dar gilesnė dalies kūrybinės inte-
ligentijos dvasinė krizė ir naujų meno kelių ieškojimai.

Almanache buvo įdėtas S. Kymantaitės eilėraštis „Vėlė-kibirkštėlė“
su mistine potekste. Simboliškoji kibirkštėlė („suklydusi žvakelė“) jungia
beribę visatą ir pasaulį, gamtą ir žmones, dabartį ir praeitį. Joje galima

⁶³ E. d. Viskantia. Motiejaus Gustaičio poezija. — „Vairas“, 1933, Nr. 1, p. 55.

⁶⁴ V. Mykolaitis. M. Gustaitis. — „Zidyns“, 1934, Nr. 12, p. 517.

įžvelgti antgamtišką kūrybos pradžią, neapibrėžtą erdvėje nei laike. Šis eilėraštis, meniniu atžvilgiu gana silpnas, buvo parašytas neturėjusiu lietuvių literatūroje pavyzdžio verlibru: jame laisvai išdėstyti kirčiuoti ir nekirčiuoti skiemenys, nesilaikoma vienodo kirčių skaičiaus eilutėje; tik sakinio melođika ir vienas kitas rimas pabrėžia eiliuotinę kalbos pobūdį.

Bevardžiame prozos vaizdelyje Kymantaitė parodė groteskinę reginį begalinėje girioje — ant didingo kalno, „Kryvio“ kapo, vykstančias menkų žmogiškųjų peštynes dėl stabukų. Šitaip autorė įsivaizdavo suaktyvėjusią partijų ir visuomeninių-politinių grupuočių kovą Lietuvoje. „Garbingos praeities“ ir „niekingos dabarties“ motyvai plačiau atsiskleidė Herbačiausko kūryboje.

Juozapo Albino Herbačiausko (1876—1944) veiklos pradžia sutapo su „Jaunosios Lenkijos“ („Młoda Polska“) grupuotės žydėjimo laikotarpiu. Tai buvo nevienalytis lenkų kultūrinis-literatūrinis sąjūdis. Jo šalininkus jungė antirealistinės pozicijos, individualizmas, „grynojo meno“ propagavimas, tačiau jame reikėsi ir demokratinės tendencijos. Šis sąjūdis, kurį sukėlė reakcija prieš pozityvistinį racionalizmą⁶⁵, vadintas įvairiais vardais (modernistiniu, dekadentiniu, simbolistiniu ir kt.); pastaruoju metu įsigalintis lenkų neoromantizmo terminas gana tiksliai nusako jo esmę⁶⁶. Modernistiniai ieškojimai, atgaivinant romantikų tradicijas, buvo būdingas sąjūdžio požymis. Krokuvoje kūrė S. Vyspianskis, S. Pšybyševskis, J. Kasprovičius ir kiti rašytojai, išgarsėję kaip naujų literatūros kelių ieškotojai. Herbačiauskui jie padarė lemtingą poveikį.

Nuo 1902 metų J. A. Herbačiauskas pradėjo intensyviai bendradarbiauti lenkų spaudoje. Bohemiškas gyvenimo būdas jį atvedė į 1905 metais Krokuvoje įsikūrusį uždarą menininkų kabaretą „Zielony Balonik“, kurio narių pareiga buvo „sukurti ką nors įdomaus ir viešai visiems „kūrėju pasirodyti“. Čia jis skaitė savo „mistiškas satyras“⁶⁷. „Mums jis buvo fantastinė, hofmaniška figūra“, — prisiminęs Herbačiausko pasirodymus, rašė vienas aktyviausių šio kabareto dalyvių, įžymus lenkų rašytojas Bojus — T. Żelenski⁶⁸.

J. A. Herbačiauskas jautėsi esąs dviejų tautybių žmogus. „Nuo tėvo apturėjau Lenkų kultūrą, nuo motinos — Lietuvos kraują“, — aiškino jis J. Tumui⁶⁹. 1906 metais „Vilniaus žiniose“ (straipsniuose „Tėvynė pao-

⁶⁵ История польской литературы, т. 2. Москва, 1969, стр. 10.

⁶⁶ Julian Krzyżanowski. Neoromantyzm polski (1890—1918). Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, 1971, str. 6

⁶⁷ J. A. Herbačiauskas. Kova prieš Adomo Mickevičiaus genijaus diktatūrą. — „Gaisai“, 1930, Nr. 5, p. 50.

⁶⁸ Boy Tadeusz Żelenski. O Krakowie. Kraków, 1968, str. 516.

⁶⁹ J. Gerbačiausko laišakai kn. J. Tumui. — VVU BR, D 434, laišk. 11.

juje“⁷⁰ ir „Per savžudybę į...liuosybę“⁷¹) jis plačiai išdėstė savo visuomenines ir estetines pažiūras, kurios tada susilaukė triuškinančios kritikos. Herbačiauskas įrodinėjo, kad žmogų-žvėrį ugdanti „šiandieninės revoliucijos dvasia yra priešinga ne tik tautiškai, bet ir visuomenės kultūrai“, ir kvietė, pašalinus „beprotišką politikos riksmą“, pirmiau išvaduoti iš skurdo žabangų menininkus, kadangi tikrąją revoliuciją darą tik „talentai-Genijus“ dvasinėje plotmėje. Kova dėl „svetimų doktrinų“ tolygi tautinei savižudybei. Tikrovės reiškinius sprausdamas į apriorinę lenkų neoromantikų idealistinę schemą, Herbačiauskas nenorėjo pripažinti socialinės revoliucijos teoriją. Tačiau jis pritarė N. Berdiajevo ir D. Merežkovskio propaguojamoms „moralinės revoliucijos“ idėjomis. K. Puida, O. Pleirytė, J. Burba, G. Petkevičaitė-Bitė tame pat laikraštyje atskleidė kontrrevoliucinį jo išvedžiojimų pobūdį.

„Rūtos“ draugijos įsikūrimas ir veikla joje J. A. Herbačiauską paskatino išmėginti jėgas lietuvių literatūroje. Jis tikėjosi, kad, dalyvaudamas abiejų kraštų literatūriniame gyvenime, galės dvasiškai suartinti lietuvių ir lenkų tautas. „Gabijoje“ jis laikėsi tų pačių ideologinių pozicijų ir siekė panašių tikslų, kaip ir „Vilniaus žiniose“ išspausdintuose straipsniuose. Tačiau tai jau buvo ne plikos mintys, o apvilktos meniniu apdaru, kuris pridengė daugelį jų ydų ir išryškino tai, kas turėjo patraukti skaitytoją. Savo kūriniais „Genijaus meilė“ ir „Lietuvos griuvėsių himnas“ Herbačiauskas norėjo išreikšti „tautiškai lietuviško jausmo ir susipratimo Credo“ ir troško, kad lietuvių visuomenė pritartų jo darbams bei sumanyams⁷².

„Genijaus meilė“ — tai literatūrinis etiudas, parašytas metaforine kalba, imituojant evangelijų stilių. Jis laikytinas programiniu J. A. Herbačiausko pažiūrų į meną pareiškimu — pirmuoju mėginimu išdėstyti lietuviškojo neoromantizmo estetinius principus. Tai pirmasis lietuvių literatūrinis manifestas. Autorius jame pranašo tonu skelbia būsimąjį Lietuvos išganyką, kurį atneš genijus — aukščiausių gabumų kūrėjas. Herbačiausko genijus — tai žemės piemenėlio ir dangaus karžygio dvasių „mistiškas sujungimas“. Žemės piemenėlis išreiškia gyvenimo, o dangaus karžygys — amžinybės gaivalą. Genijų, kuriantį „nematomus dvasios stebuklus“, gali atpažinti tik mokslų nesugadinti „prasčiokėliai“. Genialumas susijęs su intuicijomis tautos praeities, mitologijos, tautosakos, gimtojo krašto gamtos grožio ir savo asmenybės suvokimu. Genijui — dievo pasiuntiniui — „švie-

⁷⁰ „Vilniaus žinios“, 1906, rugp. 8(21).

⁷¹ „Vilniaus žinios“, 1906, rugp. 19(rugs. 1).

⁷² J. Gerbačiausko laišakai kn. J. Tumui. — VVU BR, D 434, laiš. 15.

čia paslaptingas visiško permatymo ir pergalejimo spindulys, tik dvasre-giams matomas“. Jis myli tautą, o „kas myli, tas viską supranta“. Bet tik toji tauta, kuri „daug kenčia ir daug trokšta“, kuri nekerštauja dvasiai,— pagimdys genijų — milžiną. Kol kas jis tik apmirusi sėkla, žadanti duoti vaisių. Genijaus koncepcija etiude individualistinė, antidemokratinė. Tau-tos egzistavimo prasmė — išugdyti genijų. O genijui tauta reikalinga tik tiek, kiek ji moka jį įvertinti.

J. A. Herbačiauskas pabrėžė, kad tauta pasidarys galinga ne vado-vaudamasi vienadienėmis dogmomis, ne siauru nacionalizmu, bet ieško-dama to, kas ją jungia su svetima kultūra, įvesdama savo dvasios žodį į visos žmonijos kultūrą. Jis atmetė nacionalinio meno užsisiklendimą savos tautos ribose, parapiinį uždarumą, o iš antros pusės, pasisakė prieš „sveti-mus stabus“, kaustančius „tautos dvasią“. Herbačiauskas pakartojo „Vil-niaus žiniose“ sukritikuotą savo straipsnių teiginį: „Išvaduokim pirmiau dvasią iš kalinio [kalėjimo — L. G.], o paskui tverkim jos politišką ne-prigulmingumą“, tačiau abstrakčiame kontekste jis nešokiravo. Siekiant dvasiškos nepriklausomybės, anot Herbačiausko, būtina sukurti tautinę idėją; jos pamatas — tautos praeitis. Herbačiauskas griežtai skyrė „tau-tos“ ir „liaudies“ sąvokas: „tauta“, pagal jį,— tai visi luomai, „liaudis“— tik ūkininkai⁷³. Jis ragino rašytojus persiorientuoti nuo liaudies į elitą.

Etiude „Genijaus meilė“ išsakytas mintis J. A. Herbačiauskas pratęsė „Lietuvos griuvėsių himne“. Tai buvo pirmasis jo grožinis kūrinys lietuvių kalba. Autorius tikėjosi, kad jis sukels Lietuvoje „tautiškos dvasios, neran-gumo tamsumoj skęstančios, judėjimą“⁷⁴. „Griuvėsių himnas“ žanriniu požiūriu — misterija. Šis viduramžiais klestėjęs dramos žanras, kuriame religinė patetika buvo persipynusi su buitiniu realizmu, Vakarų Europoje XIX a. pabaigoje — XX a. pradžioje pergyveno renesansą. Lenkijoje mis-terijas rašė S. Pšybyševskis, S. Vyspianskis. Keliaujančios artistų trupės rodė misterijas Rytprūsiuose. 1898 m. Vydūnas ėmė kurti ir statyti mėgė-jų scenoje savo simbolinius-algorinius veikalus, filosofiškai sprendžian-čius tautos likimo problemas. Herbačiausko misterija — pirmasis spaus-dintas šio žanro kūrinys lietuvių literatūroje — artima Vydūno tematikai.

„Gryna misterija — toks kūrinys scenai, kurio svarbiausieji he-rojai: virš prigimtinių jėgų! Misterijoje susiduria dviejų pasau-lių (regimo ir neregimo, fizinio ir metafizinio) galybės ir vaidina „amžiną gyvybės komediją“, — šitaip apibūdino misterijos žanrą pats J. A. Her-

⁷³ Jaunutis Vienuolis (Juozapas Gerbačiauskis). Erškėčių vaini-kas. Krokva, 1908, p. 56—57.

⁷⁴ J. A. Herbačiausko 1907.VI.11 laiškas J. Tumui. — VVU BR, D 434, laišk. 6.

bačiauskas⁷⁵. „Lietuvos griuvėsių himno“ žanriniai požymiai atitinka tokią sampratą. Šioje misterijoje veikia vėlės, angelai ir velniai, raganos, sąlygiški šešėliai, veiksmo rezonuotojas choras. „Tolimų šalelių dejavimą ir vaitojimą“ pabrėžia šiurpūs patamsių gyvūnai. Visos mistinės ir pusiau realios būtybės paklusniai vykdo autoriaus valią. Mistinė „tėtos dvasia“, pagrindinis nacionalinio savitumo požymis, atsiskleidžia „paslaptįgame religiško troškimo šaltinyje“ ir „tautybės legendoje“ <...>, kurią individualiai išreiškia „rinktinė vėlė“⁷⁶. Senoji, pagoniškoji Lietuva misterijoje ateina ieškoti savęs, o neradusi — lieja apmaudą. Tuo metu Herbačiauskas ironiškai samprotavo, kad tik tautiška (pagoniška) bažnyčia gali padėti dvasiškai separuotis nuo Lenkijos⁷⁷. Misterijoje Dainius Jaunutis simbolizuoja genijų, kuriam pasirodyti per anksti, kai dar skardi „garmoniškų, gramfonų, katarinkų“ kakofonija. Nusižudęs, ežero gilumoje jisai suauga su nuskendusio Varpo širdimi.

Mistinius praeities šešėlius išblaško „reališkai išsipagiriojusios Lietuvos balsai“. Įvairūs „vaistininkai“ vienas per kitą perša politinius receptus tautai pagydyti. Juos apibendrina „politiškų mokslų daktaras“. Groteskinę jo tiradą apie politiką A. Jakštas pavadino nepralenkiamą „politikomanijos satyra“⁷⁸. Lietuvos Kanklininko balsas šioje erzelyne paskęsta. Jo troškimą kanklėmis sukurti „tokią Meilę, kuri apgalės visus priešus ir tikrą, šventą Laisvę sutvers“, politikuojanti minia apšaukia „ligotu, ne produktyvišku idealizmu“. Tai primena paties Herbačiausko straipsnių fiasco „Vilniaus žiniose“.

Skaičiusieji S. Vyspianskio, S. Pšybyševskio dramas, J. Kasprovičiaus poeziją „Lietuvos griuvėsių himne“ atras analogijų šių autorių kūrybai. S. Vyspianskio įtaką J. A. Herbačiausko misterijai pastebėjo A. Jakštas⁷⁹, kitų „Jaunosios Lenkijos“ grupuotės rašytojų kūrybos įsravas netiesiogiai nurodė jis pats. Herbačiauskas didžiavosi šia literatūrine mokykla ir savo mokytojus pagerbė nekrologiniais straipsniais, kuriuose iškėlė sau artimus jų kūrybos bruožus. S. Vyspianskį jis aukštino kaip „išliuosavimo tautiškos dvasios, tautybės „Genijaus“ skelbėją“⁸⁰, kaip „romantizmo kanki-

⁷⁵ J. A. Herbačiauskas. Vincas Krėvė-Mickevičius ir mūsų laikai. — „Gaisai“, 1930, Nr. 6, p. 179.

⁷⁶ Jaunutis Vienuolis (Juozapas Gerbačiauskis). Erškėčių vainikas. Krokva, 1908, p. 31—32.

⁷⁷ A. Jakšto-Dambrausko ir J. Herbačiausko laišakai. — „Naujoji romuva“, 1938, Nr. 9, p. 225—226.

⁷⁸ Kun. A. Dambrauskas. Dar prie politikos klausimo. — „Draugija“, 1908, Nr. 14, p. 163.

⁷⁹ A. Jakštas. A. a. St. Wyspianski. — „Draugija“, 1907, Nr. 12, p. 478.

⁸⁰ Jaunutis-Vieniuolis. Stanislovas Wyspianski's. — „Vilniaus žinios“, 1907, lapkr. 25 (gr. 8).

nį“, kuris pirmasis Lenkijoje suprato, kad „kūrėjo valios galia — tai žodžio rimbas“⁸¹. 1907 metais Herbačiauskas svajojo parašyti „tautišką dramą“ ir Wyspianskio pavyzdžiu sukurti Lietuvoje naują „tautinį teatrą“⁸². Dramos formą jis laikė tinkamiausia savo individualioms mintims ir jausmams išreikšti⁸³. Wyspianskis savo dramose „davė liaudies elementui ir liaudies tarmei žymią vietą“⁸⁴. „Lietuvos griuvėsių himne“ Herbačiauskas taip pat atsigręžė į tautosakinius motyvus, ieškodamas juose mistinės prasmės. S. Pšybyševskį Herbačiauskas vertino už tai, kad jis meną „išdrįso išvaduoti iš politikų vergijos“⁸⁵, J. Kasprovičių — kaip ankstesnį už pokario vokiečius ekspresionistą — naujos poetinės formos pranašą, kuris pakėlė drąsesnį maištą prieš dievą, negu A. Mickievičius „Improvizacijoje“⁸⁶.

Kaip ir lenkų modernistai, J. A. Herbačiauskas siekė menų sintezės, eiliuoto ir prozinio teksto ribų išnykimo. Misterijai duota paantrašte („Dainiaus simfoniskas sapnas“) norėta pabrėžti viso kūrinio muzikalumą. Išties, dažnai Herbačiausko frazei būdingi vidiniai sąskambiai⁸⁷. „Jo literatūriniai kūriniai — ne proza ir ne poezija priprasta mums prasme, bet rinkinys sąmojaus, originalinių aforizmų ir dargi paradoksų“, — rašė V. Bičiūnas⁸⁸. Herbačiausko kūrinuose vyrauja ironija — romantinio proto laisvės požymis, anot F. Šlegelio⁸⁹.

Lenkų neoromantikų kūrinių motyvai, perkelti į „Gabiją“, nuskambėjo originaliai, sudarydami J. A. Herbačiauskui lietuvių literatūros novatoriaus reputaciją. Tam pasitarnavo ir ekspresyvi improvizacinė jo rašymo maniera su gausiais klausimais, sušukimais, nutylėjimais ir pakartojimais.

⁸¹ J. A. Herbaczewski. Amen. Ironiczna nauka dla umysłowego dojrziałych dzieci. Kraków, 1913, str. 123, 126.

⁸² „Labiausiai man rūpi sutverti Lietuvoje (Vilniuje ar Kaune) tikrą tautišką teatrą ir tam tikslui reikalingą teatrališką draugovę, kurios uždavinis būtų — lavinimas talentų teatro dalykuose. Teatras — tai neišpasakytai galingas įrankis tautiškos kultūros tverme, o ypač apšviatos platinime“, — rašė jis laiške J. Tumui. — VVU BR, D 434, laišk. 15.

⁸³ A. Jakšto-Dambrausko ir J. Herbačiausko laišakai. — „Naujoji romuva“, 1938, Nr. 12, p. 295.

⁸⁴ A. Jakšto s. A. a. St. Wyspianski. — „Draugija“, 1907, Nr. 12, p. 477.

⁸⁵ J. A. Herbačiauskas. Stanislovas Przybyševskis. — „Pradai ir žygiai“, 1927, Nr. 3—4, p. 299.

⁸⁶ J. A. Herbačiauskas. Jonas Kasprovičius. — „Pradai ir žygiai“, 1927, Nr. 1, p. 55—56.

⁸⁷ „Aš turėjau būti kompozitorius, bet aš pasidariau rašytojas. Kiekvienas mano kūrinys — simfonija. Mane tik muzikas gali suprasti“, — vėliau arogantiškai rašė Herbačiauskas. (Cit. iš: „Ateitis“, 1932, Nr. 3—4, p. 201).

⁸⁸ V. B-s. J. Albinas Herbačiauskas. — „7 meno dienos“, 1932, Nr. 80, p. 8.

⁸⁹ К. Гилберт, Г. Кун. История эстетики. Москва, 1960, стр. 398.

Herbačiauskas išsiskyrė iš kitų Lietuvos rašytojų ir publicistų rafinuotu stilium, egzaltacija. Tačiau jam dar labai stigo estetinio skonio ir literatūrinės technikos.

* * *

Pirmasis apie „Gabiją“ prabilo Druskiaus slapyvardžiu pasirašęs almanacho bendradarbis A. Jakštas savo redaguojamoje „Draugijoje“⁹⁰. Ji šokiravo visa leidinio struktūra, o ypač J. A. Herbačiausko ir S. Kymantaitės kūryba, griauianti tradicinį akademinį literatūros supratimą. Su Jakštų Herbačiauskas jau buvo spėjęs įsileisti ir į privatų ginčą dėl savo estetinių principų ir pasišaipyti iš jo „aprubežiuoto proto demagogijos“⁹¹. Jakštas pasigedo medžiagos apie Baranauską — poetą, filologą, matematiką, dvasininką. Grožinius almanacho kūrinius jis pavadino beverčiais ir mažaverčiais. Turčiniškio eilės, anot Jakšto, „taisyklingos, bet šaltos, Gustaičio — karštos, bet ne visur taisyklingos — jų formai daug ko trūksta. Jovaro „Kad būčiau poetu“ — karštos ir dailios, tik be galo pesimistiškos“. Herbačiausko „Lietuvos griuvėsių himną“ ir Kymantaitės „Vėlę-kibirkštėlę“ jis pavadino dekadentiškais kūrinių, vadovaudamasis ne idėjiniais estetiniu, bet vien formos kriterijumi: esą „šią prozą labai lengva paversti eilėmis ir atvirkščiai, eiles į prozą“. Tokiu „nauju metodu“, paneigiančiu nusistovėjusias normas, kritiko nuomone, gali „kurti“ kas tik nori ir apie ką tik nori. „Įrodymui“ jis čia pat „naujoviškai“ sueiliavo daugybės lentelę, skelbimą ir parašė puikią „Lietuvos griuvėsių himno“ parodiją „Ant parnaso“. Joje prašė viešpatį apsaugoti poeziją „nuo iškraipyto dailės supratimo“. Kritikas buvo įsitikinęs, kad dėl Herbačiausko ir Kymantaitės kūrinių nesėkmių kalčiausias jų nutolimas nuo „amžinojo grožio“ idealų, laisvas eiliavimas, irracionalizmas. Recenzijoje Jakštas priekaištavo netaisyklingai almanacho kalbai, netikusiai nukaltiems žodžiams, rašybos nevienodumui.

Į A. Jakšto kritiką staigiai reagavo S. Kymantaitė laikraštyje „Viltis“⁹², kuriame, nutrūkus studijoms Krokuvoje, buvo pradėjusi dirbti. Ji atkakliai neigė Jakšto mestą kaltinimą dėl dekadentizmo. Kymantaitė bene pirmą kartą lietuvių kritikoje pamėgino apibrėžti dekadentizmo sąvoką. Dekadentizmas — tai Vakarų Europoje išsiplėtoję „visoki liguisti dvasios apsiareiškimai“.

⁹⁰ „Draugija“, 1907, Nr. 10, p. 208—212.

⁹¹ A. Jakšto-Dambrausko ir J. Herbačiausko laiškai. — „Naujoji romuva“, 1938, Nr. 9, p. 225.

⁹² „Viltis“, 1907, sp. 24 (lapkr. 6).

„Jei žmogaus siela nebejieško gyvų šaltinių, nebemoka prabilti gyvu, galingu žodžiu, jeigu visokiuose svaiginiuose jieško apsisvaiginimo, o ap-svaigus griebias plunksnos, kad nesveika fantazija (vaidintuvė) galėtų prabilti — tuokart tatai gema dekadentizmo vaisius.

Silpnas tai balsas puolusios dvasios ir nusususio proto apsiareiškimo.

Lietuvių literatūroje randasi daug silpnų ir nevykusių veikalų. Bet tas silpnumas yra tai vaiko silpnumas, yra tai nemokėjimas rašyti, bet anaipol nie dekadentizmas.

Kartais ir silpnai parašytuose dalykuose girdisi galingas, sveikas, jaunos krutinės balsas, kurioje tvaksi jautri, begalo jautri lietuvio širdis.

Užgauta jautri galybė moka karčiai kalbėti, moka skaudžiai juokties, vaidintuvė stato prieš akis nepaprastus paveikslus ir poeta pina iš jų savo troškimų vainiką“.

Tokiu galingos ir jautrios dvasios pasireiškimu, „naujų takų, naujų formų ieškojimu“ S. Kymantaitė pavadino „Lietuvos griuvėsių himną“. Ten ji neįžiūrėjo jokių puvėsių, vien prakilnią poeziją. Kymantaitė pabrėžė „Genijaus meilės“ minčių turtingumą, „dailumo“ siekimu pateisino pesimistines kitų „Gabijos“ kūrinių nuotaikas. Ji kategoriškai pasisakė prieš poetinės kūrybos spraudimą į vieną kartą atrastas, suakmenėjusias formas. Be nuolatinio atsinaujinimo neįmanoma jokia poezijos pažanga. Ne ritmas ir rimas, ne sekimas pripažintais klasikais lemia jos vertę, o „galingas žodis, kurs moka pajudinti širdį, sužadinti mintis, sutverti neregėtus paveikslus“. Kymantaitė kandžiai atsiliepė apie antipoetišką Jakšto mąstyseną, kuri jo „Dainų skrynelę“ pavertė „taisyklingai sukapotu minčių šiupiniu“. Čia ji išreiškė besitvenkiančią jaunosios kartos rašytojų pagiežą klerikaliniam dogmatizmui.

A. Jakšto kritikos paveiktas, J. A. Herbačiauskas parašė platų straipsnį „Tautiškos literatūros klausime žodis“⁹³, kuriame sviedė atvirą iššūkį literatūros tradicijoms: „Šalin pergyventų, seniai jau iš dvasios vidurių išspjautų, apipelėjusių formų klasicizmą! <...> Jaunos Lietuvos dvasia privalo apsireikšti jaunoj — pavasario formoje! Gana jau tos ritmiškos monototonijos, gana jau to „klasiško stenėjimo“! Penkis amžius miegojom, dabar-gi laikas jau susijudinti audriškai“⁹⁴. Darydamas aiškus užuominas Jakštui ir „Draugijai“, Herbačiauskas piktai pašiepė siauro akiračio kritikus, manančius, kad „užtenka mokėti tik... atrasti gramatikos klaidas ir

⁹³ „Vilniaus žinios“, 1908, saus. 24 (vas. 6), saus. 25 (vas. 7).

⁹⁴ Šie šūkiai primena rėksmingus keturvėjininkų pareiškimus. Ne atsitiktinai Herbačiauską, nepaisant jo mistiциzmo, kai kurie „Keturių vėjų“ iniciatoriai rengėsi padaryti lietuviškojo futurizmo pranašu — šventuoju Jonu. (Iš autoriaus pokalbio su S. Šmeriu-Šmerausku 1969.XI.4).

ne pagal jo noro išreikštos minties „blėdį“, ir išjuokė šališkus klerikaličius literatūros vertinimo kriterijus. „Kuniginį“ literatūros arbitrą Jakštą jis išvadino „dainių mokyklos daraktoriumi“, „nosies haliucinacija“ sergančiu žmogumi, kuriam ramiai gyventi neduoda Lietuvos dekadentų „kvapas“. Jakštui — kritikui Druskiui — Herbačiauskas dedikavo savo straipsnių knygą „Erškėčių vainikas“, „nužemintai melsdamas gerai, gerai pasūdyti ir galingiausios „kritikos“ kamine puikiai išrukinti, kad būtų skani jos liesa prasmė“. Šis atsakė nieko apčiuopiamo joje neradęs ir knygos autorių palygino su psichopatu⁹⁵. Neargumentuota, nekultūringa dvikova dėl priešiškai suprantamų literatūros klausimų peržengė padorumo ribas, virsdama plūdumusi.

Pozityvioji S. Kymantaitės ir J. A. Herbačiausko polemikos su A. Jakštu reikšmė buvo ta, kad ji užaštrino tradicijų ir novatoriškumo problemą, sužadindama, iš vienos pusės, literatūrinės visuomenės abejones klasikinės poetikos kanonais ir klerikaličiais Jakšto arbitražais, o iš antros — atkreipdama dėmesį į naujus šūkius, reikalaujančius meno kūrybai laisvių, ir išjudino viešąją nuomonę.

Lietuvių kritinės minties kova dar labiau paaštrėjo, pasirodžius S. Kymantaitės-Ciurlionienės knygai „Lietuvoje“ (1910), kurioje autorė bandė pateisinti mistines tendencijas, esą būdingas lietuvių tautos dvasiai. Griežtą atkirtį jai davė P. Kragas (P. Gerulis), G. Petkevičaitė, L. Gira, pasisakydami už realizmą, prieš modernizmą. Nors pagrindinė ugnis nukrypo į Ciurlionienės knygą, bet kritikai palietė ir jos ištakas — „Gabijoje“ išspausdintus Herbačiausko kūrinius. P. Kragas⁹⁶ ir L. Gira⁹⁷ pabrėžė pseudotautišką „Lietuvos griuvėsių himno“ esmę. Palyginęs Herbačiausko ir Vydūno misticismą, Gira pirmenybę atidavė pastarajam — „gyvybės, o ne griuvėsių himnui“. Herbačiauskas neiškentė neatsakęs: „Medžiaga mano „Griuvėsių Hymnui“ — tai Lietuvos tautiška poezija, anaipol ne „svetimų mistikų“ mėgdžiojimas!“ Šio kūrinio lietuviškumą, anot Herbačiausko, reikėtų įžiūrėti žodžių muzikalume⁹⁸.

Almanachu „Gabija“ buvo labai susidomėjęs ir J. Biliūnas. Liga ir belaikė mirtis neleido jam įsijungti į ginčą. Savo nuomonę apie almanache įdėtus Herbačiausko kūrinius jis išdėstė 1907.IX.5 laiške J. Šauliui⁹⁹. Herbačiausko idėjai „prikelti poeziją“ Biliūnas pritarė. Tačiau Herbačiausko siūlomas poezijos atnaujinimo būdas jam atrodė nepriimtinas. Demo-

⁹⁵ „Draugija“, 1908, Nr. 18—19, p. 313.

⁹⁶ P. Kr. P. S. Ciurlionienė apie mūsų literatūrą. — „Draugija“, 1910, Nr. 47, p. 246—252.

⁹⁷ Liudas Gira. Argi tik misticismas? — „Aušrinė“, 1910, Nr. 6, p. 31—34.

⁹⁸ Jozapas Gerbačiauskis. Kritika. „Aušrinė“, 1911, Nr. 2, p. 60—61.

kratinėms Biliūno visuomeninėms pažiūroms, giliam jo kūrybinių turinio ir formos demokratiškumui buvo svetimas Herbačiausko individualizmas, skambios, bet neaiškios frazės („Bėglinė daugybė žodžių, kurių prasmės ne visados galima suprasti, slėgia žmogų, kankina atydžią ir trukdo skaitymą“). Biliūnas pajuto, kad Herbačiauskas kala naujus žodžius ne turiniui, bet formai išryškinti. Herbačiausko kūrybinuose jis rado apsiečiai dirbtinumo, estetiniam skoniui priešingų dalykų („kai kas buvo man šlykštu“). Keistas jam pasirodė nacionalinio originalumo ieškojimas, remiantis anaip tol ne lietuviškais šaltiniais. „Pastebėjau vėl, kad autorius kalba apie gryną, savarankišką, tikrą lietuvių poeziją, o tuo tarpu pats naudojasi lenkų modernistų miglota, ne visiems prieinama (nekalbu jau apie „prasčiuosius“ žmones) forma, jų ploščiumi prisidengia“.

Nepaisant demokratinės kritikos užtvarų, modernizmo tendencijos skverbėsi į lietuvių literatūrą. Vienu iš „grynojo meno“ skelbėjų tapo buvęs Herbačiausko ir Kymantaitės-Čiurlionienės kritikas Liudas Gira. Kodėl taip atsitiko? Priežasčių reikėtų ieškoti ne vien visuomenės gyvenime, kuriame, įsisiautėjus Stalypino reakcijai, pasireiškė idėjiniai inteligentijos svyravimai. Modernizmo bangos riedėjo į Lietuvą daugiausia per lenkų ir rusų literatūros, griaudamos idėjinius literatūros pagrindus. Tačiau šios bangos atplukdė literatūrinių formų įvairovę. Jų atėjimas Lietuvon po keturis dešimtmečius trukusio nacionalinės spaudos persekiojimo sutapo su kai kuriais vidiniais literatūros, kaip žodžio meno, raidos poreikiais, padėjo jai sparčiau atsiskirti nuo publicistikos žanrų. Jos sustiprino rašytojų dėmesį literatūros specifikai, ir jie negalėjo nepaklusti būtinybei atnaujinti išraiškos priemonės.

XX a. pradžia — intensyvaus literatūros augimo ir turtėjimo laikotarpis. Lietuvių rašytojai vaduojasi iš giliai įsišaknijusio didaktiškumo. Tai natūralus, literatūros pažangai reikalingas reiškinys. Kaip priešybė realistiniam buitiskumui, atgyja romantinis vaizdavimas. Po 1905 metų revoliucijos lietuvių literatūroje įsigali įvairialypis, nediferencijuotas neoromantizmas. „Jeį ankstesniojo periodo romantinės dvasios kūrybinuose svarbiausias bruožas buvo Lietuvos senovės idealizavimas, praeities kovų su krašto priešais vaizdavimas, nacionalinio susipratimo žadinimas, nepasitenkinimo tautiniu engimu reiškinys, tai šiuo laikotarpiu svarbiausiu romantinės krypties kūrybinių bruožu buvo pastangos atskleisti „tautos dvasią“, vaizduoti stiprias individualybes, kelti žmogaus dvasinio tobulėjimo problemas, reikšti erotinius pergyvenimus ir t. t.“¹⁰⁰. Tai ypač išryškėja

⁹⁹ J. Biliūnas. Raštai, t. 2. V., 1955, p. 490—491.

¹⁰⁰ Lietuvių literatūros istorija, t. 2. V., 1958, p. 353.

V. Krėvės, L. Giros, Vaižganto kūryboje. Dabar visapusiškiau atskleidžiami emociniai žmogaus pergyvenimai, rašytojai ieško bendražmogiškų problemų, kūriniuose atsiranda fantazijos, sąlygiškumo. Panašūs reiškiniai vyksta ir dailėje. Talentingiausio jos atstovo M. K. Čiurlionio kūryba — tai lakios fantazijos, gilios minties ir stipraus jausmo lydinys. Jos pradmenys siekia tuos pačius lenkų neoromantizmo šaltinius, kurie suformavo ir Herbačiausko estetiškes pažiūras¹⁰¹.

„Gabijoje“ J. A. Herbačiauskas nužymėjo pradines lietuviškojo neoromantizmo gaires: atmetė materialistinę pasaulėžiūrą vardan idealistinės mistikos; paneigė visuomeninius meno idealus, kuriais vadovavosi Maironio kartos rašytojai, ir iškėlė rašytojo egotizmą; griežtai atsiskė realizmo, suplakdamas jį su natūralizmu. Mistinei sferai jis pajungė „tautos dvasios“ ieškojimus, liaudies kūrybą, menininko talentą. Ypatingas kūrėjomisijos išaukštinimas „Gabijoje“ turėjo neigiamų pasekmių: vėliau kai kuriems lietuvių rašytojams sudarė tam tikras prielaidas apsiriboti savų pergyvenimų rodymu ir kurti „grynąjį grožį“.

Tačiau, antra vertus, almanache J. A. Herbačiauskas pajudino tokias problemas, kurios nesutیلpo į skolinų teorijų rėmus ir besivystančiai nacionalinei kultūrai turėjo pirmąją svarbą. Viena jų — „tautos dvasios“ problema. XIX a. lietuvių rašytojai nacionalinį savitumą įžvelgė tik išorinėje atributikoje, o Herbačiauskas ėmė jo ieškoti giliau — dvasinėje sferoje. Antrajame XX a. dešimtmetyje, sustiprėjus lietuvių mene neoromantinėms tendencijoms, ši problema virto nuolatinių svarstymų objektu.

Tolesnei lietuvių literatūros raidai reikšminga buvo ir individualaus liaudies kūrybos panaudojimo problema. Tautosakiniais motyvais ataus-tais kūriniiais L. Gira ir V. Krėvė pasireiškė kaip giliai nacionaliniai rašytojai.

Vertintinos J. A. Herbačiausko pastangos plėsti lietuvių literatūros vaizdavimo galimybes. „Lietuvos griuvėsių himno“ fantastinės būtybės, sąlygiškos figūros kartu su alegoriniais ir simboliniais Vydūno misterijų veikėjais pratino skaitytojus prie sąlygiškumo, kuris dabar pripažintas ne vien modernizmo požymiu, bet būdingu viso XX amžiaus meno bruožu¹⁰².

„Gabijon“ atsitiktinai patekę „senoviškai“ rašantys autoriai — tokie, kaip K. Sakalauskas-Vanagėlis, J. Turčiniškis, Antanas iš Toliajų, sudarė mažumą. Toną leidiniui davė modernistinių ieškojimų keliu pasukęs jaunimas. Kai kurie almanache pasirodę kūriniai turėjo impresionizmo bruožų

¹⁰¹ Žr. Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija, t. 1, V., 1966, p. 333.

¹⁰² G. B a u ž y t ė. XX amžiaus Vakarų drama. V., 1972, p. 5.

ir simbolizmo užuomazgų. „Gabijoje“ atsiskleidė M. Gustaičio ir Jovaro kūrybinės individualybės.

J. A. Herbačiauskas ir iš dalies S. Kymantaitė išsiskyrė ryžtingu se-rijų literatūros formų ardymu ir lenkų neoromantizmo estetinių normų diegimu. „Gabijoje“ Herbačiauskas pasireiškė kaip maištautojas prieš vi-suomeninio ir literatūrinio gyvenimo normas, kūrybinių jaunimo ambicijų kurstytojas. Pastangos šalinti kliūtis, trukdančias tolesniam meno vysty-muisi, pirmiausia klerikalinį dogmatizmą, buvo pozityviausias jo įnašas į „pomaironinę“ literatūrą. O jo paties, kaip ir Kymantaitės, kūrybiniai re-zultatai almanache buvo menkučiai. Jie tik signalizavo pradžią naujo lie-tuvių literatūros etapo, kurio reiškėjai buvo greitai laiku ėmę reikštis ta-lentingi rašytojai.

«ГАБИЯ»

Ляонас ГУДАИТИС

Резюме

«Габия» — альманах литовской литературы, изданный в 1907 г. в Кракове. На основании новых архивных материалов в статье рассматривается его генезис, определено идейно-художественное содержание, показано его воздействие на литературный процесс и эстетическую мысль в Литве.

Составитель и редактор альманаха — председатель общества «Рута», молодой литератор И. А. Гербачяускас (1876—1944). В «Габии» он провозгласил бунт против традиционных литературных форм, пропагандировал идеи неоромантизма. В творчестве некоторых авторов заметны черты импрессионизма и зачатки символизма. Альманах «Габия» следует считать предшественником нового этапа в литовской литературе. В издании поднимались проблемы, вышедшие за рамки заимствованных модернистских теорий и способствовавшие развитию литовской национальной культуры.

„GABIJA“

Leonas GUDAITIS

Résumé

„Gabija“ — był to almanach literatury litewskiej, wydany w Krakowie w r. 1907. W powyższym artykule wyjaśniona jest geneza „Gabiji“, oceniona treść ideowo-artystyczna, oraz przedstawiona rola wydawnictwa w dalszym procesie rozwojowym litewskiej literatury i myśli estetycznej.

Twórcą i redaktorem almanachu był przewodniczący towarzystwa „Rūta“, młody literat J. A. Herbačiauskas (Herbaczewski, 1876—1944). Na łamach „Gabiji“ zwalczał tradycyjne formy literackie i propagował ideje neoromantyzmu. Twórczość niektórych współpracowników była pod wpływem impresjonizmu oraz symbolizmu. Almanach „Gabi-ja“ uważany jest za prekursora nowego etapu literatury litewskiej. Almanach podejmował zagadnienia estetyczne, przekraczające zbyt wąskie ramy zapożyczonych założeń modernizmu i przyczynił się bardzo do rozwoju litewskiej kultury narodowej.